

KS. RAJMUND PORADA

LUTERAŃSKI URZĄD BISKUPA A PERSPEKTYWY EKUMENICZNEGO POROZUMIENIA

Nie popadając w przesadę, można chyba stwierdzić, że ostatnie lata, mimo toczącego się dialogu ekumenicznego, nie należą do najlepszych kart relacji katolicko-luterańskich. Choć – paradoksalnie – sam dialog doktrynalny ma się bardzo dobrze i w przypadku dialogu na płaszczyźnie światowej zmierza do zakończenia kolejnej swej fazy, to jednak klimat wynikający z tego dialogu bywa co jakiś czas zakłócany konfesyjnymi dokumentami i deklaracjami. Luteranie oburzyli się zwłaszcza po opublikowaniu rzymskiej deklaracji *Dominus Iesus*. Strona katolicka natomiast zaniepokoiła się przede wszystkim dwoma dokumentami opublikowanymi w ojczyźnie Reformacji. Są to wotum Kościoła Ewangelickiego Niemiec (EKD) pt. *Wspólnota kościelna według ewangelickiego rozumienia*¹ oraz dokument dyskusyjny Zjednoczonego Kościoła Ewangelickiego Niemiec, poświęcony „kapłaństwu powszechnemu, ordynacji i pełnomocnictwu według ewangelickiego rozumienia”² W perspektywie dążeń ekumenicznych, zmierzających do osiągnię-

---

Ks. dr RAJMUND PORADA – adiunkt Katedry Teologii Kościołów Poreformacyjnych w Instytucie Ekumenizmu i Badań nad Integracją na Wydziale Teologicznym UO; adres do korespondencji: ul. Kard. Kominka 1a, 45-032 Opole; e-mail: r.porada@uni.opole.pl

¹ *Kirchengemeinschaft nach evangelischem Verständnis. Ein Votum zum geordneten Miteinander bekenntnisverschiedener Kirchen. Ein Beitrag des Rates der Evangelischen Kirche in Deutschland*. EKD-Texte 69. Hannover 2001; także w: „Ökumenische Rundschau” 51:2002 Nr. 1 s. 84-91 (*Wspólnota kościelna według ewangelickiego rozumienia. Wotum w sprawie uporządkowanego partnerstwa Kościołów różnych wyznań*. Tłum. K. Karski. „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 18:2002 nr 1 s. 81-91).

² Pełny tytuł deklaracji: *Allgemeines Priestertum, Ordination und Beauftragung nach evangelischem Verständnis. Eine Empfehlung der Bischofskonferenz der VELKD*. Hannover 2004. Proponuje się w niej przyjęcie rozumienia ordynacji jako jedynie kościelnego upoważnienia do głoszenia Słowa i udzielania sakramentów. W ten sposób poddaje się w wątpliwość istnienie

nięcia jedności Kościoła w wymiarze strukturalnym, wypowiedzi obu dokumentów były przykładem – oby nie destrukcyjnego dla wzajemnych relacji międzykościelnych – lansowania poglądów, które nie tylko nie uwzględniają wyników dialogu³, ale stoją nawet w opozycji wobec ewangelickiej tradycji teologicznej. Ten drugi zarzut dotyczy zwłaszcza wspomnianego dokumentu dyskusyjnego. Z kolei wotum stwierdza między innymi, że „rzymskokatolicki pogląd na widzialną, pełną jedność Kościołów nie jest kompatybilny z [...] rozumieniem wspólnoty kościelnej” reprezentowanym przez stronę ewangelicką. Jak wiadomo, jednym z elementów katolickiej wizji strukturalnej jedności Kościoła jest istnienie urzędu biskupa w sukcesji apostoelskiej. Autorzy wotum stwierdzają, że katolickiemu rozumieniu sukcesji apostoelskiej ewangelicy muszą się sprzeciwić. Czy to oznacza także sprzeciw wobec posługiwania biskupa w Kościele zgodnie z praktyką katolicką? W świetle dokumentu dyskusyjnego Kościoła ewangelicko-luterańskiego na temat kapłaństwa i ordynacji obawy te nie wydają się wcale bezzasadne. Czy wobec tego należy przyjąć, że rozumienie urzędu biskupa w ujęciu katolickim i luterańskim jest także niekompatybilne, co wykluczałoby możliwość porozumienia? Jeśli myśli się o przyszłej wspólnocie, trzeba uwzględnić odpowiedź na to pytanie. Pomocna wydaje się być w tym względzie refleksja historyczna, podejmowana z punktu widzenia wymogów ekumenicznych, a nawet „hermeneutyka przemiany urzędów kościelnych”⁴, która mogłaby

---

urzędu kościelnego jako rzeczywistości ustanowionej przez Boga. Sprawa wotum spowodowała już niemało zamieszania w kręgach ekumenicznych. Bardzo zdecydowanie wypowiedział się przewodniczący Papieskiej Rady dla Popierania Jedności Chrześcijan, kard. W. Kasper, który stwierdził, że dokument ten niweczy w istocie cały dorobek dialogu na temat urzędu i ordynacji, a przede wszystkim jest sprzeczny z ujęciem Pisma świętego i ksiąg wyznaniowych luteranizmu. Por. W. Kasper. *Zum Weihe-Papier der Lutheraner: Das Ende der Ökumene*. „Die Tagespost” 13.01.2005 Nr. 5 s. 5. Krytycznie stanowisko niemieckich luteranów ocenili też, nie kryjąc nawet swego zaskoczenia: H. Schütte. *Abschied von der Ökumene? Deutschlands Protestanten scheinen das christliche Verständnis der Weihe aufgeben zu wollen*. „Tagespost” 4.01.2005 Nr. 1-2 s. 13; W. Thönissen. *Eine problematische Weichenstellung. Lutherische Empfehlungen zum Verständnis der Ordination*. „Herder Korrespondenz” 59:2005 Nr. 3 s. 136-140.

³ W ostrych słowach wotum EKD skrytykował kard. W. Kasper, który porównując je z deklaracją *Dominus Iesus*, stwierdził, że rzymska deklaracja na tle niektórych wypowiedzi wotum przedstawia się jako przyjazny, ekumeniczny tekst. Zob. W. Kasper. *Ein Herr, ein Glaube, eine Taufe. Ökumenische Perspektiven der Zukunft*. W: *Von der „Gemeinsamen Erklärung“ zum „Gemeinsamen Herrenmahl“?* Red. E. Pulsfort, R. Hanusch. Regensburg 2002 s. 217-238.

⁴ O. H. Pesch. *Hermeneutik des Ämterwandels? Kleine Ausarbeitung einer Frage*. W: *Kirche in ökumenischer Perspektive*. Red. P. Walter, K. Krämer, G. Augustyn, Freiburg im Br.–Basel–Wien 2003 s. 417-438.

znacząco przyczynić się do wzajemnego zbliżenia w kwestii urzędu kościelnego. Opierając się na tej obiecującej metodzie ekumenicznej, naszym celem będzie spojrzenie na problem posługiwania biskupa w Kościele w ujęciu luterzańskim, biorąc pod uwagę zarówno historyczne, jak i teologiczne przesłanki tego ujęcia, by następnie podjąć refleksję nad jego ekumenicznymi implikacjami w kontekście „kompatybilności” luterńskiej koncepcji z katolicką.

1. REFORMACJA A URZĄD BISKUPA

Wiadomą jest rzeczą, że głównym punktem krytyki podejmowanej przez Lutra i innych reformatorów nie były kwestie struktury posługiwania w Kościele, ale przede wszystkim nadużycia w nim występujące, które prowadziły do fałszywego przedstawiania kwestii zbawienia i zniekształcenia istoty wiary chrześcijańskiej. Luter nie kierował się jakąś określoną ideą struktury organizacyjnej Kościoła, którą należałoby wcielić w życie. Nie odrzucił on pryncypialnie hierarchicznego wymiaru Kościoła. Co więcej, w tej kwestii reprezentował on poglądy zupełnie konserwatywne. Najważniejszym celem reformatorów nie było zatem dążenie do zmiany tradycyjnego porządku kościelnego, ale doprowadzenie do tego, aby urząd ordynowany spełniał swe właściwe zadanie, którym było publiczne głoszenie Ewangelii poprzez słowo i sakrament⁵ Skoro nastawienie reformatorów było tak życzliwe wobec dotychczasowego porządku, to dlaczego w pewnym momencie zrezygnowano z posługiwania biskupów? Jednoznaczną odpowiedź na to pytanie podsuwają historycy Reformacji, i to niezależnie od ich własnej przynależności konfesyjnej.

Reformatorzy wychodzili z przekonania, że posługiwanie biskupa – choć niekoniecznie sam urząd – należy do istoty Kościoła. Episkopalną formę kierowania Kościołem uważano za zgodną z Nowym Testamentem. Stąd zabiegano o przychylność biskupów dla sprawy reformy. To biskupi byli pierwszymi adresatami reformacyjnych propozycji zgłaszanych przez Lutra. Żywiono nadzieję, że przyłączą się oni do reformatorskiego nurtu i przyczynią się do odnowy spełnianego przez nich posługiwania. Z nielicznymi wyjątkami reformatorom nie udało się przekonać dla swych intencji ówczesnych

---

⁵ Por. *Konfesja Augsburska* (= CA) 14.

biskupów⁶ Przyczyn takiej postawy biskupów można doszukiwać się między innymi w ich zaangażowaniu politycznym. Biskupi pełnili bowiem jednocześnie władzę świeckich książąt i stanowili istotny element struktury samego cesarstwa. Konflikt religijny był więc jednocześnie wyzwaniem o charakterze politycznym.

Obiektywne trudności historyczne nie były jednak dla reformatorów powodem do rewizji swego przekonania o kluczowej roli posługiwania biskupa w Kościele. Choć przyjęto, że sam urząd biskupa pochodzi z prawa ludzkiego (*humana auctoritate*)⁷, to jednak wypowiedź ta nie dotyczyła spełnianej przez biskupów funkcji. Uzasadniano, że posługiwanie biskupa jest ściśle związane z jednością Kościoła. Podtrzymywanie jedności poszczególnych wspólnot chrześcijańskich i spełnianie funkcji episkopalnych nie może więc być przedmiotem decyzji Kościoła, ale jest wolą samego Boga⁸ Jednym z narzędzi tak rozumianej posługi biskupiej było przeprowadzanie wizytacji kościelnych w celu czuwania nad należyтым zwiastowaniem Ewangelii. Ta posługa biskupów, zdaniem reformatorów, zupełnie się załamała. W momencie, gdy powstały pierwsze gminy ewangelickie i zauważono konieczność kontynuowania wizytacji kościelnych, zrodziła się myśl o ustanowieniu „urzędu biskupiej wizytacji”, który cieszyłby się możliwie najwyższym autorytetem. Zwrócono się zatem do książąt, którzy mieli podjąć zadanie wizytacji na bazie powierzonej im jurysdykcji, z wyłączeniem jednak możliwości dokonywania ordynacji biskupiej. Przyjęcie przez Reformację rozwiązania, według którego jurysdykcyjna władza biskupów została przekazana książętom, miało mieć charakter doraźny do czasu pojednania z biskupami, o co zabiegano w 1530 r. Program posiedzenia Sejmu Rzeszy w 1530 r., mający na celu pojednanie zwaśnionych stron, zakładał częściowe złagodzenie i uznanie wzajemnych roszczeń. Strona ewangelicka zrezygnowała z radykalnego zwalczania „rzeczy pośrednich” (*Mitteldinge*), dostosowała się do kultycznych form tradycji i przyznała biskupom określony stopień władzy jurysdykcji. Biskupi z kolei zapewnili stronie reformacyjnej swobo-

⁶ Por. V Pfnür. *Das Problem des Amtes in heutiger lutherisch-katholischer Begegnung*. „Catholica” 28:974 nr 2 s. 127 n.; B. Lohse. *Die Stellung zum Bischofsamt in der Confessio Augustana*. W: *Evangelium – Sakramente – Amt und die Einheit der Kirche. Die ökumenische Tragweite der Confessio Augustana*. Red. K. Lehmann, E. Schlink. Freiburg im Br.–Göttingen 1982 s. 85.

⁷ *Apologia Konfesji Augsburskiej* (= ACA) 14.

⁸ WA 26, 195-201 (Wstęp M. Lutra do instrukcji Melanchtona pt. *Unterricht der Visitatoren*).

dę ewangelickiego przepowiadania, uznali żonatyh księży i pozwolili we wspólnotach reformacyjnych na komunie pod obiema postaciami⁹

Ta z gruntu konserwatywna postawa reformatorów znajduje odzwierciedlenie w księgach wyznaniowych luteranizmu, które sformułowano w tamtym czasie. Konfesja wyraża wyraźną gotowość do uznania i zachowania urzędu biskupa w jego starożytnej formie, która przetrwała w Kościele rzymskokatolickim. W artykule 28 nie tylko zaakceptowano tradycyjny urząd biskupi, ale jednocześnie wyrażono potrzebę zachowania ordynacji biskupiej jako normy, przy jednoczesnym dopuszczeniu ordynacji prezbiterialnej w sytuacjach wyjątkowych¹⁰ Według V Pfnüra teologowie luterkańscy byli zgodni co do konieczności zachowania dawnego porządku i struktury urzędu, w tym także jurysdykcji biskupiej¹¹ Jednakże jurysdykcja biskupia w rozumieniu ksiąg wyznaniowych winna przede wszystkim mieć „duchowy” charakter i koncentrować się na trzech funkcjach: udzielaniu ordynacji, trosce o dyscyplinę kościelną oraz nadzorze nad nauczaniem. Zasadnicze żądanie, jakie kierowano pod adresem biskupów, dotyczyło nienaruszania wolności Ewangelii¹² Żądanie to pociągało za sobą jednak określone implikacje, będące *novum* w odniesieniu do dotychczasowego porządku. H. Meyer, analizując wypowiedzi Konfesji Augsburskiej, wskazał na cztery punkty, które zyskały szczególną doniosłość: 1) biskupi nie powinni wydawać żadnych kościelnych przepisów i ustanawiać wymagań, których dotrzymanie byłoby obowiązkiem sumienia i konieczne ze względu na zbawienie (np. w sprawie po-

⁹ W. Maurer. *Erwägungen und Verhandlungen über die geistliche Jurisdiktion der Bischöfe vor und während des Augsburger Reichstags von 1530*. W: *Die Kirche und ihr Recht. Gesammelte Aufsätze zum evangelischen Kirchenrecht*. Red. G. Müller, G. Serba. Tübingen 1976 s. 223.

¹⁰ CA 28: „Zatem według Ewangelii lub – jak mawiają – według prawa Bożego, mają biskupi jako biskupi, czyli jako ci, którym powierzono posługiwanie słowem i sakramentami, odpuszczać grzechy, odrzucać naukę niezgodną z Ewangelią i wyłączać ze społeczności Kościoła bezbożników, których bezbożność jest jawna, bez użycia siły ludzkiej, lecz słowem. W tych sprawach Kościoły zobowiązane są prawem Bożym do posłuszeństwa biskupom, według słów: «Kto was słucha, mnie słucha»”; ACA 14: „[...] z najszczerzą chęcią pragniemy zachować zarząd kościelny i szczerze tego zarządu wprowadzone w Kościele nawet przez autorytet ludzki”

¹¹ V Pfnür. *Einig in der Rechtfertigungslehre? Die Rechtfertigungslehre der Confessio Augustana 1530 und die Stellungnahme der katholischen Kontroverstheologie zwischen 1530 und 1535*. Wiesbaden 1970 s. 21-27; t e n z e. *Das Problem des Amtes* s. 129.

¹² CA 18: „Nie dążymy więc do tego, aby się biskupi wyrzekli władzy, lecz tego tylko się domagamy, aby pozwolili nauczać czystej Ewangelii” Zob. M. L u t h e r. *Vermahnung an die Geistlichen*. WA 30 II, 340-342.

stów, świąt, praktyk pobożnościowych); 2) powinni zezwolić ewangelikom na przyjmowanie Eucharystii także pod postacią wina; 3) nie powinni żądać od ewangelickich pastorów zachowania celibatu; 4) nie może dojść do powtórnego wprowadzenia „mszy prywatnych”¹³ Warunki te oznaczały jednak znaczącą modyfikację rozumienia urzędu biskupa i jurysdykcji episkopalnej, które spotkały się z odmową i doprowadziły do utraty tego urzędu w znaczącym obszarze luteranizmu¹⁴

Po niepowodzeniu negocjacji w Augsburgu stanowisko Reformacji w sprawie urzędu biskupa się nie zmieniło. Wyrażano ciągle potrzebę przewodnictwa biskupów w Kościele, aby następne pokolenia otrzymały czystą naukę Ewangelii. Tego celu nie udało się jednak zrealizować. Dlatego trwano przy tymczasowym rozwiązaniu, w którym książęta pełnili funkcję zastępczych biskupów (*Notbischöfe*). Praktycznie bardzo często polegało to na tworzeniu komisji złożonych z teologów i prawników, którzy pełnili funkcję nadzoru (*ἐπισκοπή*) nad gminami chrześcijańskimi. W celu przewyciężenia tymczasowości takiej sytuacji dążono jednak do utworzenia nowego urzędu episkopalnego, nie nadając mu jednak miana „biskup”, lecz posługując się łacińskim odpowiednikiem greckiego słowa *ἐπισκοπή* – superintendent. Urząd ten całkowicie podlegał jednak władcom poszczególnych księstw. Do superintendenta należało pełnienie funkcji wizytacyjnych, ordynacji, pastoralna troska o pastorów i publiczne zwiastowanie Ewangelii. Nazwa ta wskazywała także na samoograniczenie nowego urzędu w porównaniu do świeckiej władzy biskupów. Fakt ustanowienia nowego urzędu o nowej nazwie zadecydował w znacznym stopniu, że w świadomości ewangelików urząd biskupa stał się czymś obcym, a intencje Reformacji zostały zapomniane¹⁵ Szczególnie stało się to widoczne w momencie, gdy wraz z upadkiem monarchii legła w gruzach także instytucja „zastępczych biskupów” (*Notbischöfe*). Władza biskupia powróciła wówczas w całości do Kościoła, który powoli zaczął wracać też do tradycyjnej terminologii, choć nie tradycyjnej formy tego urzędu.

¹³ H. Meyer. *Bemerkungen zum Artikel 28 der Confessio Augustana und zum Artikel 14 der Apologie der Confessio Augustana über das Bischofsamt*. W: tenże. *Versöhnte Verschiedenheit. Aufsätze zur ökumenischen Theologie II. Der katholisch/lutherische Dialog*. Frankfurt am Main–Paderborn 2000 s. 287.

¹⁴ ACA 14, 1; *Traktat o władzy i prymacie papieża* 60-65.

¹⁵ Por. K. Schmidt-Clausen. *Geistliches Amt und Kirchenleitung in deutschen Lutherum seit dem Fortfall des landesherrlichen Kirchenregiments*. W: *Kirchenpräsident oder Bischof. Untersuchungen zur Entwicklung und Definition des kirchenleitenden Amtes in der lutherischen Kirche*. Red. I. Asheim, R. Gold. Göttingen 1968 s. 76.

Próbując odpowiedzieć na pytanie, czy luteranizm utracił urząd biskupa, można przyjąć odpowiedź pośrednią. Z historycznego punktu widzenia nie dążono do zniesienia urzędu biskupa, lecz jego reformy, która miała uwzględnić nadrzędną rolę Ewangelii wobec Kościoła. Prowadzone negocjacje i wynikające z tego doświadczenia wskazywały jednak, że Kościół rzymski nie zechce przyjąć postawionych warunków. Opowiedziano się zatem za rozwiązaniem doraźnym, które pozwoliłoby spełniać istotną dla Kościoła funkcję nadzoru (ἐπισκοπή) poza dotychczasową formą urzędu biskupa. Stwierdzano bowiem, że tam, gdzie na zachowanie ciągłości z dotychczasową strukturą nie pozwala dotrzymanie wierności wobec Ewangelii, Kościół pozostaje Kościołem także poza historyczną formą episkopatu¹⁶ Uzasadniając wyrażony pogląd, powoływano się na fakt, że episkopat w formie, w jakiej rozwinął się w dziejach Kościoła, nie jest *de iure divino*, lecz jedynie *humana auctoritate*. Faktycznie więc doszło do rezygnacji z tego urzędu, jednakże bez zaniechania spełnianych dotychczas funkcji. Rodzi się pytanie o teologiczne przesłanki takiej decyzji reformatorów i jej utrwalenia po dzień dzisiejszy.

2. JEDNOŚĆ URZĘDU ORDYNOWANEGO

Stanowisko Reformacji w zmaganiach o reformę Kościoła dojrzało powoli do przekonania o istotnej jedności ordynowanego urzędu kościelnego. Przekonanie to wynikało z określenia jego zadania, którym było publiczne zwiastowanie Ewangelii poprzez słowo i sakrament. Skoro istnieje jedno zadanie, które spełniać ma urząd kościelny, to również sam urząd musi być jeden. Podobnie rzecz ma się z ordynacją – istnieje tylko jedna ordynacja, która wprowadza w urząd kościelny. Ordynować zaś może ten, kto sam jest ordynowany. W praktyce stanowisko to sprowadzało się do przyjęcia równoznaczności pojęć „biskup” i „proboszcz” (prezbiter) lub też do takiego opisywania funkcji biskupa, która w istocie całkowicie odpowiadała funkcji proboszcza. Konsekwencją takiego poglądu było właśnie sięgnięcie po rozwiązania doraźne i wyjątkowe w organizacji urzędu ordynowanego, a jednocześnie – przynajmniej w ocenie reformatorów – dopuszczalne i ważne. Zdaniem luteranckiej teolożki D. Wendebourg to właśnie określona teologia urzędu kościelnego była powodem przyjęcia tymczasowych rozwiązań i jedyną ich wadą była niezgodność z ówczesnym porządkiem kanonicznym¹⁷

¹⁶ Por. Meyer. *Bemerkungen zum Artikel 28 der Confessio Augustana* s. 290 n.

¹⁷ D. Wendebourg. *The Ministry and Ministries*. „Lutheran Quarterly” 15:2001 nr 2 s. 178.

Równość biskupa i proboszcza w ich eklezjalnej godności była podkreślana już w projektach Konfesji Augsburskiej oraz stanowiła od dłuższego czasu przekonanie Lutera. Dla autorów ksiąg wyznaniowych decydujące znaczenie miały wypowiedzi św. Hieronima. W 1538 r. Luter opublikował list Hieronima do Ewagriusza, w którym autor reprezentuje pogląd o zasadniczej równości prezbitera i biskupa¹⁸ Przyjmuje się, że w czasie wydania Konfesji Augsburskiej wśród ewangelickich pastorów i teologów w tej kwestii istniała już zasadnicza zgodność¹⁹ Artykuł 28 Konfesji Augsburskiej w odniesieniu do urzędu ordynowanego używa wyrażenia *episcopi seu presbyteri*, opisując ich zadania jako tożsame. Zarówno prezbyterzy, jak i biskupi mają do spełnienia te same powinności, do których zaliczają się: głoszenie kazań, administrowanie sakramentami, odpuszczanie lub zatrzymywanie grzechów, utrzymywanie dyscypliny kościelnej oraz ocena prawowierności nauki. Wszystkie zadania urzędu kościelnego, polegające na władzy publicznego zwiastowania Ewangelii w słowie i sakramencie, są wspólne prezbiterom (proboszczom) i biskupom²⁰ Różnica dotyczy jedynie zakresu sprawowania duchowej władzy i nadzoru, nie ma zaś charakteru hierarchicznych stopni święceń. Owo zróżnicowanie nie oznacza zaprzeczenia fundamentalnej jedności urzędu ordynowanego. Urząd proboszcza w rozumieniu teologii reformacyjnej nie jest jedynie – jak stwierdza G. Wenz – epifenomenem urzędu biskupa lub formą jego delegacji²¹ Należy przy tym zwrócić uwagę, że pogląd, według którego urząd ordynowany, spełniany w różnych formach, w swej istocie stanowi wewnętrzną jedność, był zgodny z nauką wielu średniowiecznych teologów, którzy w urzędzie prezbitera dostrzegali pełnię sakramentalnego *ordo*, natomiast urząd biskupa był jedynie formą specjalnej godności, połączonej ze specyficznymi funkcjami²² W ujęciu zewnętrznej

¹⁸ WA 50, 339 nn.

¹⁹ Zob. *Urkundenbuch zu der Geschichte des Reichstages zu Augsburg im Jahre 1530: nach den Originalen und nach gleichzeitigen Handschriften*. Red. K.E. Förstemann. T. 1. Osnabrück 1966 s. 89; Meyer. *Bemerkungen zum Artikel 28 der Confessio Augustana* s. 291.

²⁰ *Traktat o władzy i prymacie papieża* 65: „[...] według prawa Bożego nie ma różnicy co do stopni biskupa i pasterza”

²¹ G. Wenz. *Das kirchliche Amt in evangelischer Perspektive*. „Stimmen der Zeit” 128: 2003 Nr. 6 s. 381.

²² Wykładnia ta została przejęta przez Dekret Gracjana – średniowieczny zbiór prawa kościelnego – i w ten sposób znacząco wpłynęła na dyskusję na temat relacji między prezbiteratem i episkopatem. R. P. Stenger. *The Episcopacy as an Ordo*. „Medieval Studies” 28: 1967 s. 71 nn. Por. W Pannenberg. *Das kirchliche Amt und die Einheit der Kirche*. W: *Die Theo-*

formy urzędu reformatorzy pozostali więc wierni ówczesnie obowiązującemu pogładowi.

Wyraźne artykułowanie jedności posługi biskupa i prezbitera zyskiwało na znaczeniu dodatkowo w kontekście badań egzegetycznych, wykazujących, że episkopat początkowo nie pełnił żadnej ponadlokalnej funkcji, lecz spełniał zadania przewodniczenia Kościołowi lokalnemu, lokalnej wspólnoty zgromadzonej na modlitwie. Dopiero od II wieku zaczęto wiązać z urzędem biskupa funkcję integracyjną wobec różnych wspólnot chrześcijańskich danej miejscowości, z czasem zaś większego obszaru. Zdaniem G. Wenza istnieją zatem poważne przesłanki za przyjęciem tezy, że urząd ordynowany, który Reformacja luterańska związała z proboszczem stojącym na czele gminy chrześcijańskiej, swój prototypiczny kształt znajduje we wczesnochrześcijańskim urzędzie biskupa, przewodzącego lokalnej wspólnoty chrześcijańskiej. W związku z tym po stronie luterańskiej deklaruje się gotowość przyjęcia urzędu episkopalnego jako formy pierwotnego i właściwego urzędu w Kościele, przy założeniu, że urząd biskupa rozumie się jako urząd zwiastowania słowa i przewodzenia lokalnemu Kościołowi²³

Mimo podkreślania jedności urzędu kościelnego teologia protestancka jednocześnie zwraca uwagę na specyfikę urzędu biskupa, która polega na konieczności instytucjonalnego wyrażenia uniwersalnego odniesienia każdej lokalnej gminy chrześcijańskiej. Urząd biskupi jest więc urzędem nadzoru nad prezbiternymi, spełniając w ten sposób posługę na rzecz jedności w Kościele. Wszystkie obowiązki i prawa przysługujące biskupowi, a różniące się od obowiązków i praw proboszcza, wynikają z tej charakterystycznej dla biskupa posługi na rzecz jedności. W tym kontekście należałoby także ujmować sporną kwestię wyłączności episkopalnej ordynacji, która stanowi podstawowe założenie możliwości rozwiązania tradycyjnych kontrowersji teologicznych, zwłaszcza problemu sukcesji apostolskiej. W kwestii ordynacji biskupiej teologia luterańska stoi na stanowisku, że stanowi ona przywilej urzędu biskupa, ale owego przywileju nie należy traktować w sposób absolutny. Wówczas bowiem doszłoby do rozbicia owej jedności urzędu kościelnego. Władza ordynacji jest atrybutem urzędu kościelnego jako takiego, stąd może być sprawowana przez każdego pastora. Ekskluzywne traktowanie przywileju ordynacji oznaczałoby, że tylko ordynacja spełniana przez bis-

---

logie auf dem Weg in das dritte Jahrtausend. Red. C. Krieg, Th. Kucharz, M. Volf. Gütersloh 1996 s. 279.

²³ Wenz. *Das kirchliche Amt* s. 380.

kupa byłaby ważna. Z drugiej strony teologowie luterkańscy przyznają, że udzielenie prerogatyw do ordynacji biskupom było i jest pożyteczne dla Kościoła. Z tych prerogatyw należy jednak zrezygnować, jeśli przemawia za tym sytuacja historyczna. Tak zdarzyło się – ich zdaniem – w okresie życia reformatorów. Stąd, mimo pozytywnej oceny episkopalnej ordynacji dla zachowania ciągłości Kościoła w wierze apostołskiej, teologowie luterkańscy dostrzegają wartość w jej zakwestionowaniu jako znaku sukcesji apostołskiej. Czynią to właśnie w imię zachowania wierności wobec prawdy apostołskiej. Paradoksalnie, w złamaniu utrwalonej historycznie struktury dostrzeżono sposób na uratowanie apostołskiej ciągłości Kościoła²⁴

Stanowisko teologii luterkańskiej, mimo swej konfesyjnej specyfiki, wydaje się być ekumenicznie otwarte. Dostrzeganie pozytywnego waloru tradycyjnej struktury urzędu kościelnego jest niewątpliwie tego dowodem. Można więc przyjąć, że nie ma jakichś apriorycznych przesłanek, które sprzeciwiłyby się możliwości powiązania specyficznej funkcji ponadlokalnego nadzoru sprawowanej przez biskupa ze służbą na rzecz nieprzerwanej kontynuacji Kościoła, przy zachowaniu konfesyjnej wykładni istoty urzędu biskupa. W tym kontekście istotne jest także uwzględnienie luterkańskiego ujmowania relacji między istotną dla jedności Kościoła funkcją ἐπισκοπή a historycznie ukształtowanym urzędem biskupa.

3. URZĄD BISKUPA A EPISKOPÉ

Według luterkańskiego rozumienia, konkretnym urzeczywistnieniem Kościoła jest lokalna wspólnota zebrana wokół słowa i sakramentu. Ten „zgromadzeniowy” charakter Kościoła akcentuje zwłaszcza termin *congregatio*. Każde aktualne zgromadzenie (*congregatio*) stanowi Kościół w pełnym sensie. Z tak określonej perspektywy eklezjologicznej jest zrozumiałe, że podstawową formą urzędu kościelnego jest lokalny urząd proboszcza. Z drugiej strony każda lokalna gmina w oczywisty sposób przekracza granice zarówno przestrzeni, jak i czasu, mając odniesienie ogólnokościelne. Bez tego odniesienia taka lokalna wspólnota w swej eklezjalnej istocie byłaby niezrozumiała. Realizacja jedności uniwersalnej wspólnoty poszczególnych Kościołów lokalnych możliwa jest dzięki spełnianiu funkcji ponadlokalnego nad-

²⁴ D. Wendebourg. *The Ministry and Ministries* s. 178; G. Wenz. *Theologie der Bekenntnisschriften in der evangelisch-lutherischen Kirche*. Berlin–New York 1998 s. 356 n.

zoru (ἐπισκοπή). Reformacja nie odrzuciła nigdy potrzeby istnienia instytucjonalno-urzędowej posługi ἐπισκοπή. Akcentując eklezjalną nieodzowność ἐπισκοπή, teologia ewangelicka nie określiła jednocześnie konkretnej, historycznej, ponadczasowej i definitywnej formy tego urzędu²⁵ W stanowisku ewangelickim zawiera się zarówno uznanie konieczności istnienia określonej struktury, jak i otwartość na różne historycznie uwarunkowane warianty ukształtowania tej posługi, zgodnie z potrzebami czasu. Zgodnie z tym teoretycznym stanowiskiem można prześledzić ewolucję kierowniczych struktur kościelnych w obrębie ewangelickich Kościołów począwszy od XVI wieku. Dotyczy to zwłaszcza włączenia w kierownicze struktury synodalne także nieordynowanych wiernych. W tym kontekście należy zauważyć, że według nauki ewangelickiej urząd biskupa reprezentowany przez konkretną osobę nie musi wyczerpywać w konieczny sposób funkcji ἐπισκοπή. Ujmując zagadnienie hasłowo, stanowisko teologii ewangelickiej brzmiałoby: ἐπισκοπή – tak, urząd biskupa – niekoniecznie. W takim stwierdzeniu nie zawiera się zanegowanie urzędu biskupa. Co więcej, można dostrzec w nim otwartość na jego przyjęcie. Wobec nadrzędnej wartości, jaką jest widzialna jedność Kościoła, trzeba by z tego faktu uczynić teologiczny „użytek”

4. URZĄD BISKUPA W PERSPEKTYWIE JEDNOŚCI KOŚCIOŁA

Przyczyny i sposoby nowego ukształtowania posługi episkopalnej w Kościołach ewangelickich, a także teologiczne usprawiedliwienie podjętego wyboru oraz uzasadnienie ważności spełnianych posług łączyły się ze świadomością wyjątkowego charakteru zaistniałej sytuacji. Te historyczne okoliczności i ich teologiczna wykładnia winny znaleźć należyte miejsce w poszukiwaniu dróg pojednania w kwestii urzędu biskupa i wzajemnego uznania posługiwania. W tym kontekście można zapytać, dlaczego to, co było wyrazem konieczności i charakteryzowało się tymczasowością, miałyby stać się obowiązującą normą? Czy nie czas powrócić, obecnie w zupełnie innych warunkach, po podpisaniu chociażby *Deklaracji w sprawie nauki o usprawiedliwieniu*, do pierwotnej praktyki i formy urzędu kościelnego, które są wspólnym dziedzictwem katolików i ewangelików, a mogłyby być znowu znakiem jedności? Wydaje się, że nie jest pozbawione racji stwierdzenie

²⁵ Por. W e n z. *Das kirchliche Amt* s. 382 n.

niektórych teologów luterzańskich, że należy unikać tendencji do „teologizowania” doraźnych rozwiązań podjętych przez reformatorów w określonym kontekście historycznym i wymuszonych przez faktory nieteologiczne. Należałoby odrzucić taki sposób kształtowania eklezjologii, a bardziej myśleć o Kościele w kategoriach teologicznych²⁶. Te stwierdzenia brzmią być może mało ekumenicznie, ale głoszą je samokrytycznie niektórzy luteranie, którzy pragną przewyciężyć w swym Kościele doraźne rozwiązania wymuszone sytuacją historyczną. Z drugiej strony nie należy zbyt pośpiesznie ignorować argumentu na rzecz Reformacji jako doświadczenia eklezjologicznego albo inaczej – „eklezjologicznego faktu”²⁷, który rzucił nowe spojrzenie na zagadnienie urzędu i posługi biskupa w Kościele i w jakimś sensie ukształtował nową tradycję kościelną. Jest to o tyle istotne, że zagadnienia urzędu kościelnego w ogóle, a urzędu biskupa w szczególności nie można wyizolować z kontekstu eklezjalnego. Problematyczna jest bowiem nie tyle sama teoria urzędu kościelnego jako takiego, lecz jego przyporządkowanie do całości struktury Kościoła. Jest to widoczne zwłaszcza w przypadku urzędu biskupa. Obie tradycje kościelne w tej kwestii zasadniczo różnią się między sobą i tu także tkwi sedno problemu.

Zanim jednak o wspomnianej wyżej różnicy, warto wskazać najpierw na istniejące zbieżności. Można bowiem wskazać na elementy łączące ewangelików i katolików w rozumieniu posługi biskupa. Do takich elementów należą: kwestia zadań i funkcji podejmowanych przez biskupa, podkreślanie duchowego charakteru władzy i autorytetu biskupa, pochodzące z prawa Bożego (*iure divino*) zadanie nauczania i przewodniczenia wspólnocie chrześcijańskiej, nadrzędny charakter Ewangelii wobec biskupiej władzy nauczania i kierowania Kościołem. Nie ulega wątpliwości, że łączność ta przynależy do zakresu „zróznicowanego konsensusu”²⁸ i jest możliwa do wykazania, przy założeniu, że luteranie pozostają wierni nauczaniu Konfesji Augsburskiej.

Największą przeszkodą na drodze porozumienia wydaje się natomiast być ocena eklezjalnej konieczności urzędu biskupa. Innymi słowy, problematyczna pozostaje ocena konieczności i zakresu związania albo nawet identy-

²⁶ O. Tjørhom. *Apostolic Continuity and Apostolic Succession in the Porvoo Common Statement: A Challenge to the Nordic Lutheran Churches*. W: *Apostolic Continuity of the Church and Apostolic Succession*. Red. J. F. Puglisi, D. J. Billy. Leuven 1996 s. 134.

²⁷ Por. H. Meyer. *Apostolic Continuity, Ministry and Apostolic Succession from a Reformation Perspective*. W: *Apostolic Continuity of the Church and Apostolic Succession* s. 175 n.

²⁸ Tenże. *Bemerkungen zum Artikel 28 der Confessio Augustana* s. 295.

fikacji funkcji ἐπισκοπή z historycznie ukształtowanym, trwającym w sukcesji apostoelskiej, urzędem biskupa oraz ocena przynależności tego urzędu do istoty Kościoła. Stanowisko katolickie w tej kwestii jest jednoznaczne: funkcja ἐπισκοπή jest nierozzerwalnie związana z episkopatem, bez którego nie ma Kościoła²⁹ Urząd biskupa należy do *esse* Kościoła. Takiemu pogładowi sprzeciwiają się luteranie, którzy dostrzegają w nim zagrożenie dla suwerenności orędzia o usprawiedliwieniu. Urząd biskupa może co najwyżej być zaliczony do *bene esse* Kościoła, gdyż jest w swym historycznym kształcie wytworem ludzkiej tradycji (*ius humanum*). Nie należy z pewnością lekceważyć występującej tu różnicy. Ale nie można również utrzymywać, że obie koncepcje wykazują tu jakiś istotny zakres „niekompatybilności” Czy istnieje zatem możliwość porozumienia w tej kwestii?

Szukając odpowiedzi na powyższe pytanie, warto wsłuchać się w propozycje niektórych luterskich teologów, którzy mówią wprost o możliwym, pożytecznym czy nawet pożądanym ponownym włączeniu Kościołów ewangelickich w episkopalną formę ustroju kościelnego, nie podważając jednak eklezjologicznych pryncypiów luteranizmu. Generalnie można wskazać na dwa rodzaje odpowiedzi. Pierwsza – zaproponowana przez H. Meyera – sugeruje następujące rozwiązanie: strona luterska winna przywrócić urząd biskupa w historycznej formie, zachowując jednak odrębną ocenę tego urzędu zarówno w odniesieniu do jego identyfikacji z ἐπισκοπή, jak i jego eklezjalnej konieczności. W obu przypadkach proponuje się oczywiście ocenę negatywną, tzn. odrzucenie owej identyfikacji oraz eklezjalnej konieczności. Swą koncepcję Meyer nazywa „zróznicowanym uczestnictwem” (*differenzierte Partizipation*) w urzędzie biskupa³⁰

Druga odpowiedź nie zmierza do pojednania poprzez przywrócenie tradycyjnego kształtu urzędu biskupa, lecz do porozumienia w ramach form sprawowania ἐπισκοπή, ukształtowanych od Reformacji. Wskazuje się tu na powszechną obecność w Kościołach luterskich urzędów i posług kościelnych, które – mimo odrębnej terminologii – pełnią funkcje przypadające w Kościele katolickim biskupom. Zwolennicy tego rozwiązania dostrzegają w tych urzędach rezultat historycznego rozwoju i przemian, które we wcześniejszym okresie doprowadziły do ukształtowania się urzędu biskupa. Wobec tego zapytują, czy nie można tym rozmaitym formom regionalnych

²⁹ Por. KK 20.

³⁰ H. Meyer. *Evangelische Teilhabe am historischen Episkopat?* „Stimmen der Zeit” 130: 2005 Nr. 4 s. 253; t e n ż e. *Bemerkungen zum Artikel 28 der Confessio Augustana* s. 295.

urzędów przyznać rangi urzędu ἐπισκοπή, tak jak to się czyni w odniesieniu do powstałego w starożytnym Kościele urzędu biskupa? Jeśli bowiem uznaje się, że urząd biskupi rozwinął się pod wpływem Ducha Świętego³¹, to dlaczego nie można by przyjąć, że szesnastowieczna reforma urzędu kościelnego jest wynikiem działania tego samego Ducha?³²

Odnosząc się do zaproponowanych rozwiązań, trudno oczywiście przyjąć, że działanie Ducha Świętego doprowadziło do podziału Kościoła. Taki wniosek można by jednak wysnuć, gdyby przyjąć propozycję drugiego ze wskazanych nurtów myślenia. Należy także zauważyć, że z katolickiego punktu widzenia urząd biskupa nie jest tylko rodzajem funkcji spełnianej w Kościele, ale w sakramentalny sposób, dzięki mocy Ducha Świętego, biskup ukazuje i reprezentuje trwałą obecność Jezusa Chrystusa w Kościele i pozostaje urzędowym świadkiem wierności Kościoła wobec apostolskiego posłannictwa i nauczania. Z tego względu urząd ten jest nieodzowny dla istnienia Kościoła. Z kolei w odniesieniu do koncepcji „zróżnicowanego uczestnictwa” należałoby zapytać, czy nie istnieje tu groźba popadnięcia w jakąś teologiczno-eklezjalną „schizofrenię”, która objawi się głoszeniem odmiennej teologii i eklezjalnej praktyki tego urzędu. Trudno wyjaśnić sensowność jakichś struktur, które uważa się za zbędne. Nie wydaje się, by takie rozwiązanie spotkało się z przychylnym przyjęciem nie tylko katolików, ale także luteranów. Abstrahując od tych spornych nadal kwestii, trzeba jednak przyznać, że obie propozycje łączy pragnienie poszukiwania struktur kościelnych, które byłyby wyrazem jedności Kościoła i w ramach których oba Kościoły mogłyby uznać swą kościelną rzeczywistość i ważność urzędów. Te próby rozwiązania kluczowego dla jedności Kościoła problemu urzędu biskupa pokazują, że stanowiska obu konfesji nie muszą być wcale tak odległe, jak sugerowałyby niektóre oficjalne wypowiedzi Kościołów ewangelicznych. Okazuje się bowiem, że możliwe jest choć częściowe zbliżenie w kluczowej kwestii miejsca i znaczenia urzędu biskupa w Kościele. Należy tu docenić stanowisko teologów luterzańskich, którzy coraz częściej podkreślają wartość wspólnie sprawowanego urzędu biskupa dla jedności Kościoła i w imię jedności są gotowi na jego przyjęcie, mając na uwadze zarówno wymogi eklezjologii katolickiej, jak i eklezjologii własnej konfesji. Jednoczesne spełnienie tych wymogów nie jest jednak sprawą łatwą.

³¹ Por. *Urząd duchowny w Kościele* nr 49; *Kościół i usprawiedliwienie* nr 191.

³² U. Kühn. *Strukturen kirchlicher Einheit – Ein Versuch aus evangelischer Sicht*. W: *Kirche in ökumenischer Perspektive* s. 262; W. Endebourg. *The Ministry and Ministries* s. 175.

*

Problem urzędu biskupa w relacjach katolicko-luterańskich ma swe źródło właśnie w odmiennym rozumieniu Kościoła, zwłaszcza jego sakramentalnego wymiaru, i w konsekwencji jego miejsca oraz znaczenia w dziele zbawienia. Zagadnienia te były już przedmiotem doktrynalnego dialogu i udało się poczynić zasadnicze ustalenia³³ Potrzeba ciągle ich kościelnej i teologicznej recepcji. Wówczas byłoby łatwiej znaleźć porozumienie także w kwestii urzędu biskupa jako integralnej części Kościoła i skutecznego znaku jego apostołskości, przy jednoczesnym zachowaniu wartościowego, eklezjalnego doświadczenia Reformacji.

BIBLIOGRAFIA

- Allgemeines Priestertum, Ordination und Beauftragung nach evangelischem Verständnis. Eine Empfehlung der Bischofskonferenz der VELKD. Hannover 2004.
- Apologia Konfesji Augsburskiej. W: Wybrane Księgi Symboliczne Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego. Tłum. i red. A. Wantuła, W Niemczyk, Warszawa 1980.
- Kasper W Ein Herr, ein Glaube, eine Taufe. Ökumenische Perspektiven der Zukunft. W: Von der „Gemeinsamen Erklärung“ zum „Gemeinsamen Herrenmahl“? Red. E. Pulsfort, R. Hanusch. Regensburg 2002 s. 217-238.
- Zum Weihe-Papier der Lutheraner: Das Ende der Ökumene. „Die Tagespost“ 13.01.2005 Nr. 5 s. 5.
- Kirchengemeinschaft nach evangelischem Verständnis. Ein Votum zum geordneten Miteinander bekenntnisverschiedener Kirchen. Ein Beitrag des Rates der Evangelischen Kirche in Deutschland. EKD-Texte 69. Hannover 2001; także w: „Ökumenische Rundschau“ 51:2002 Nr. 1 s. 84-91 (Wspólnota kościelna według ewangelickiego rozumienia. Wotum w sprawie uporządkowanego partnerstwa Kościołów różnych wyznań. Tłum. K. Karski. „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 18:2002 nr 1 s. 81-91).
- Konfesja Augsburska. W: Wybrane Księgi Symboliczne Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego. Tłum. i red. A. Wantuła, W. Niemczyk. Warszawa 1980.
- Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen Gentium*. W: Sobór Watykański II. Konstytucje, dekrety, deklaracje. Poznań 2002.
- Kościół i usprawiedliwienie. Rozumienie Kościoła w świetle nauki o usprawiedliwieniu, Raport z trzeciej fazy Międzynarodowego Dialogu Luterańsko-Rzymskokatolickiego (1993). W: Bliżej wspólnoty. Katolicy i luteranie w dialogu 1965-2000. Red. K. Karski, S.C. Napiórkowski. Lublin: TN KUL 2003 s. 361-481.

³³ Zob. *Kościół i usprawiedliwienie* nr 107-242.

- Kühn U.: Strukturen kirchlicher Einheit – Ein Versuch aus evangelischer Sicht. W: Kirche in ökumenischer Perspektive. Red. P. Walter, K. Krämer, G. Augustin. Freiburg im Br.–Basel–Wien: Herder 2003 s. 247-266.
- Lohse B.: Die Stellung zum Bischofsamt in der Confessio Augustana. W: Evangelium – Sakramente – Amt und die Einheit der Kirche. Die ökumenische Tragweite der Confessio Augustana. Red. K. Lehmann, E. Schlink. Freiburg im Br.–Göttingen 1982 s. 80-108.
- Luther M.: Vermahnung an die Geistlichen. WA 30 II, 340-342.
- Maurer W. Erwägungen und Verhandlungen über die geistliche Jurisdiktion der Bischöfe vor und während des Augsburger Reichstags von 1530. W: Die Kirche und ihr Recht. Gesammelte Aufsätze zum evangelischen Kirchenrecht. Red. G. Müller, G. Serba. Tübingen 1976 s. 208-253.
- Meyer H.: Apostolic Continuity, Ministry and Apostolic Succession from a Reformation Perspective. W: Apostolic Continuity of the Church and Apostolic Succession. Red. J. F. Puglisi, D. J. Billy. Leuven 1996 s. 169-182.
- Bemerkungen zum Artikel 28 der Confessio Augustana und zum Artikel 14 der Apologie der Confessio Augustana über das Bischofsamt. W: t e n z e. Versöhnte Verschiedenheit. Aufsätze zur ökumenischen Theologie II. Der katholisch/lutherische Dialog. Frankfurt am Main: Verlag Otto Lembeck – Paderborn: Bonifatius Verlag 2000 s. 284-297.
- Evangelische Teilhabe am historischen Episkopat? „Stimmen der Zeit“ 130:2005 Nr. 4 s. 244-256.
- Pannenbergh W. Das kirchliche Amt und die Einheit der Kirche. W: Die Theologie auf dem Weg in das dritte Jahrtausend. Red. C. Krieg, Th. Kucharz, M. Volf. Gütersloh 1996 s. 271-283.
- Pesch O. H.: Hermeneutik des Ämterwandels? Kleine Ausarbeitung einer Frage. W: Kirche in ökumenischer Perspektive. Red. P. Walter, K. Krämer, G. Augustin. Freiburg im Br.–Basel–Wien: Herder 2003 s. 417-438.
- Pfnür V. Das Problem des Amtes in heutiger lutherisch-katholischer Begegnung, „Catholica“ 28:1974 nr 2 s. 114-134.
- Einig in der Rechtfertigungslehre? Die Rechtfertigungslehre der Confessio Augustana 1530 und die Stellungnahme der katholischen Kontroverstheologie zwischen 1530 und 1535. Wiesbaden 1970.
- Schmidt-Clausen K.: Geistliches Amt und Kirchenleitung in deutschen Luthertum seit dem Fortfall des landesherrlichen Kirchenregiments. W: Kirchenpräsident oder Bischof. Untersuchungen zur Entwicklung und Definition des kirchenleitenden Amtes in der lutherischen Kirche. Red. I. Asheim, V.R. Gold. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht 1968 s. 75-113.
- Schütte H.: Abschied von der Ökumene? Deutschlands Protestanten scheinen das christliche Verständnis der Weihe aufgeben zu wollen. „Tagespost“ 4.01.2005 Nr. 1-2 s. 13.
- Stenger R. P.: The Episcopacy as an Ordo. „Medieval Studies“ 28:1967 s. 67-112.
- Thönissen W. Eine problematische Weichenstellung. Lutherische Empfehlungen zum Verständnis der Ordination. „Herder Korrespondenz“ 59:2005 Nr. 3 s. 136-140.
- Tjørhom O.: Apostolic Continuity and Apostolic Succession in the Porvoo Common Statement: A Challenge to the Nordic Lutheran Churches. W: Apostolic Continuity of the Church and Apostolic Succession. Red. J. F. Puglisi, D. J. Billy. Leuven 1996 s. 126-137.
- Traktat o władzy i prymacie papieża. W: Wybrane Księgi Symboliczne Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego. Tłum. i red. A. Wantuła, W Niemczyk. Warszawa 1980.

- Urkundenbuch zu der Geschichte des Reichtages zu Augsburg im Jahre 1530: nach den Originalen und nach gleichzeitigen Handschriften. Red. K. E. Förstemann. T. 1. Osnabrück: Biblio Verlag 1966.
- Urząd duchowny w Kościele. Raport Wspólnej Komisji Rzymskokatolicko-Ewangelicko-luterańskiej (1981). W: *Blizej wspólnoty. Katolicy i luteranie w dialogu 1965-2000*. Red. K. Karski, S. C. Napiórkowski. Lublin: TN KUL 2003 s. 237-271.
- Wendebourg D.: The Ministry and Ministries. „Lutheran Quarterly” 15:2001 nr 2 s. 159-194.
- Wenz G.: Das kirchliche Amt in evangelischer Perspektive. „Stimmen der Zeit” 128:2003 Nr. 6 s. 376-385.
- *Theologie der Bekenntnisschriften in der evangelisch-lutherischen Kirche*. Berlin–New York 1998.

LUTERISCHES BISCHOFSAMT UND PERSPEKTIVEN ÖKUMENISCHER VERSTÄNDIGUNG

Zusammenfassung

Im Gefolge der Reformation entstanden evangelische Gemeinden, die gezwungen waren, neue Amtsstrukturen zu schaffen. Dies führte vor allem zum Verzicht auf das Bischofsamt. Die Erfüllung der Aufgabe der *iure divino* definierten ἐπισκοπή wurde jedoch gesichert, indem man die bisherige bischöfliche Macht an Kurfürsten (Notbischöfe), Presbyter und Laien verteilte. Die Reformatoren und die Bekenntnisschriften hielten immer daran fest, dass das Bischofsamt zwar nicht heilsnotwendig, aber vorteilhaft und wünschenswert für die Kirche sei. Den Reformatoren nach wäre die bischöfliche Struktur möglich, wenn die Bischöfe das Evangelium nicht verdunkeln würden.

Die theologische Begründung für die Annahme der presbyterialen Struktur der Kirche lag in der Ansicht, dass das kirchliche Amt im Grunde eins sei. Der Unterschied zwischen dem Pastor und dem Bischof bestehe nicht in der Weihestufe, sondern im Bereich der ausgeübten Funktionen. Für die Lutheraner sind das historische Bischofsamt und ἐπισκοπή nicht identisch. Deswegen liegt das Kernproblem zwischen der katholischen und lutherischen Verfassung des Bischofsamtes in dessen Einordnung in die kirchliche Gesamtstruktur.

In der letzten Zeit schlugen einige lutherische Theologen zwei unterschiedliche Möglichkeiten der Verständigung vor, mit denen sich die katholische Seite ernsthaft auseinandersetzen muss. Die eine besteht in gemeinsamer Teilhabe am historischen Bischofsamt, trotz unterschiedlicher Bewertung dieses Amtes. Die andere fordert die Anerkennung der während und nach der Reformation in den evangelischen Kirchen entwickelten Ämter als Ergebnis der legitimen Fortsetzung der Kirchengeschichte unter der Leitung des Heiligen Geistes.

Zusammengefasst von Rajmund Porada

Slowa kluczowe: urząd kościelny, urząd biskupa, *episkopé*, ordynacja, Reformacja, luteranizm.

Schlüsselwörter: kirchliche Amt, Bischofsamt, *episkopé*, Ordination, Reformation, Luthertum.

Key words: church ministry, ministry of bishop, *episkopé*, ordination, Reformation, Lutheranism.